

javasolt, és ezt tetézte, hogy laikushoz küldte. Ha Gyömrőinek kis fogalma lett volna a pszichiátriáról, akkor [...] legalábbis aggály keletkezhetett volna benne, hogy J. A. esetében nem szabad analízist kezdeni.”

József Artila betegsége a súlyos kórképek közé tartozott, számos súlyos prognosztikus jellel (lásd erről például Kernberg véleményét: az önpusztítás énídeállá, a felettes én funkciójává válásáról [id. mű 124–128. o.]): öngyilkossági szándékait régtől hangoztatta, kísérletei gyermekkorától ismétlődtek. Súlyosak (ma már tudjuk: törvényszerűen súlyosak) voltak továbbá a terápiában kialakult indulatáttételes érzelmeinek terápian kívüli cselekvő kifejeződései is; nem volt még „feltalálva” a viszontáttétellel való bánásmód a hasonló esetekben. Ez napjainkban, megfelelő ismeretek és jártasság birtokában már rutinfeladat lehet. Elgondolkodhatunk: vajon mi lehetett volna József Artila kezelésének kimenetele akkor, ha ehhez minden kedvező feltétel rendelkezésre állt volna?

Illyés Gyula

KÖLTŐI HALÁL ÉS MŰÉLVEZET

Kiadatlan naplójegyzet

Az olvasótábor szívébe semmi a lírikus számára nem nyit oly gyorsan utat, mint egy kis jó-kegyetlen halál, részletesen szemlélhető, tehát lehetőleg vérlucskos, vagyis erős-zakos. Csatatér, vaddisznóagyar, vasúti sín, tarkólövés, éjszakai utcalámpára hurkolt kötél vagy szakszerű hóhérhurok – kik vajon ezek a szent nevek, akik arcképe mögé háttérül szörnyű eszközöket, vérfagyasztó színtereket rajzol föl azonnal a képzelet? Petőfi, Balassi, Zrínyi, Botev, Radnóti, Lorca, Jeszenyin, Majakovszkij, József Artila, Nerval, Villon, Chénier, Péguy. Vérmaszatosan halt meg Puskin, Lermontov, Verhaeren is, de mégsem elég tápot nyújtva, nem elég halál előtti gyöttelelem lelki látványát szolgáltatva annak a gyermeki szánakozó, szívszorító halálfélelemnek, amely sajátja a szinte csecsemőkorian jámbor – az ártatlan képzelet bölcsőringására, a buntestét még nem ismerő lelki kielégülés hinta-palintájára visszavágyó – olvasónak. Aki ekként lép ki passzivitásából, s lesz cselekvő társa az őt „szórakoztató”, valójában minden hajlamra fölszabadító írónak vagy bármely közlési eszközzel élő mesemondónak.

Semmi nem oly kegyetlen képzeletű, mint a mese.

Hát még az élő mese: a sorainkból hírnevet kapott érdemesek életének története. Minél nagyobb az érdem, annál nagyobbak kell lennie a megpróbáltatásnak, ez a meseműfaj törvénye. Aki egyáltalán nevet kap, az már kiválik a tömegeből, arra már törvényszerűen kell zúgnok azoknak a Szent Sebestyén-i nyilaknak, melyeknek legdúsabb tegeze a mi tisztá, a mi szütleányian érintetlen szívünk. Amivel szemben állva, illetve hát colóphöz kötözve mi is lehet a válasz? Netán a párbeszéd, a helyzet esetleges mélyebb tisztázása végett? Ha csak kísérleti gyógyszerkeverékül, azaz tályogfölmetszésül.

Azaz kitapogatni, meddig is terjedhetne az az egyre mélyülő titkos kíváncsi: Te-
gyük képeletünk mérlegére, mennyivel lett volna olvasmányosabb egy író, ha egy
vándorútján megették volna a farkasok. Télen, a Bakonyban, éjszaka! És Arany, ha
az időnap előtt kiadott A WALESÍ BÁRDOK-ért fölakasztják, nyilvánosan a Múzeum
előtt, ahol most a szobra áll. Szabó Lőrinc úgy halt meg, hogy a le nem csapolt tudó-
víz fojtogatása következtében többször is már elvesztette az eszméletét, de mind-
annyiszor még világra nyitotta a szenvedéstől már-már szétpattanó szemét: sokszo-
ros akasztási halált halt tehát. Hányiszorta érnének művei több új kiadást, ha mindez
tényleges bitófán történik, filmre rögzítve? Babits kinszenvedése sem volt enyhébb,
s főleg nem rövidebb, nézzük meg a halotti maszkját. Heine, Baudelaire, Ady, Ver-
laine ágyban fejezte be a poklot. De mennyivel hatékonyabban fokozódna a költői
művük népszerűsége az addiginál még kínosabb és megszégyenítőbb halál révén, azaz
– itt ejthetünk egy magyartalansági hibát, mert a gallicizmus tükörszava a kifejezőbb,
a leleplezőbb – hála a halálnak, *grâce à la mort*? A halál jóvoltából.

Milyen dédelgetett *image d'Epinal*, azaz nyalókép a nemzet tudatában az utolsó nap-
jait élő vén Vorósmarty, ahogy kiverten, szünetlenül részegen – mert kenyér helyett
is csak bort, rossz vinkót nyelve, ő, a SZÓZAT költője, szifilitikus tébolyodottságában,
vén cigánycondrákban tántorog mindenkitől elhagyottan a sír felé!

Halála előtti négy hetét Vorósmarty Pest legkényelmesebb szállodájában, az Arany
Sasban töltötte. Délutánonként a legigényesebb kávéházakban ült, az ablakon át be-
pillantó tisztelgőket be-beinvitálva egy kis beszélgetésre. Mindezt azért, mert Laura
közben a pesti új lakásban a berendezkedést végezte, s ott csak láb alatt lett volna. Bér-
kocsin hajtattott oda, a Váci utcai Kappel-házba, mikor már kész hely várta. De még on-
nan is elsétált a Korona kávéházba, egy kis társalgásra. Onnan visszatérvén érte – ott-
hon, ágyban – az az agyvérzés, amely másnapra végzett vele, az orvos és Toldy jelenlé-
tében. Nem delirium tremens, nem is vérbaj ölte meg, ahogy kitaposott úton járó kép-
zeletünk Baudelaire, Verlaine, Ady és több lángoszlop nyomán gáncsra éhesen kíván-
ja. Mert a valóság e többiek esetében is az... de tudom, meddig folytatható csak ilyen
képigazítással is a szentségtörés; az ő vérszomj emberáldozati oltárain.

1976. október 17-én

Csukás István

TÍMÁR BÉLA HALÁLÁRA

Február 2-án az Isten
nem tartózkodott Budapesten.

Vagy lehet, hogy éppen félrenézett;
mit számít neki egy élet.

Mit számít neki egy halál,
fásultan öröklétet zabál.